

Socialinės rehabilitacijos samprata ir kriterijai nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę

Ugnė Markevičiūtė

<https://orcid.org/0000-0003-1268-5505>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: ugne.markeviciute@tf.vu.lt

Straipsnyje analizuojama socialinės rehabilitacijos kaip nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę tikslo įtvirtinimo raida, Europos Sąjungos lygmeniu neapibrėžtos socialinės rehabilitacijos samprata ir kriterijai. Socialinės rehabilitacijos kriterijai išsamiau atskleidžiami pasitelkiant apygardos teismų sprendimus, kuriuose sprendžiama dėl nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę Lietuvos Respublikoje.

Pagrindiniai žodžiai: nuteistasis, socialinė rehabilitacija, perdavimas toliau atlikti bausmę.

The Concept of Social Rehabilitation and its Elements in the Transfer of Prisoners for Further Execution of a Custodial Sentence

This article analyses the origins of the aim of social rehabilitation in the transfer of prisoners for further execution of a custodial sentence, elements of social rehabilitation, and its concept, which is not explicitly defined at the European Union level. In order to deliver a more thorough analysis of social rehabilitation elements, special attention is given to the relevant Lithuanian legislation and jurisprudence regarding the elements of social rehabilitation and their assessment.

Keywords: sentenced persons, social rehabilitation, transfer of a custodial sentence.

Įvadas

Prieš beveik 10 metų įsigaliojo¹ 2008 m. lapkričio 27 d. priimtas Europos Sąjungos (toliau ir ES) Tarybos pamatinis sprendimas 2008/909/TVR dėl nuosprendžių baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo taikymo skiriant laisvės atėmimo bausmes ar su laisvės atėmimu susijusias

¹ Pamatinis sprendimas 2008/909/TVR nuo 2011 m. gruodžio 5 d. pakeitė Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 26 straipsnio 1 dalyje nurodytas valstybių narių santykiams taikomas konvencijas dėl nuteistųjų perdavimo: 1970 m. Europos konvenciją dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo bei 1983 m. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvenciją ir jos 1997 m. gruodžio 18 d. papildomą protokolą, nedarant poveikio jiems taikyti tarp ES valstybių narių ir trečiųjų šalių.

priemonės, siekiant jas vykdyti Europos Sąjungoje (2008, toliau – ir Pamininis sprendimas 2008/909/TVR)², kuris pakeitė tuometinius tradicinius tarptautinį teisinį bendradarbiavimą nustatančius teisės aktus ir sudarė prielaidas užtikrinti, be kita ko, efektyvesnę ES valstybių narių bendradarbiavimą nuteistųjų³ perdavimo srityje. Per šį laikotarpį remiantis šiuo pamatiniu sprendimu nemažai vienoje ES valstybėje narėje (išduodančiojoje valstybėje⁴) laisvės atėmimo bausmė nuteistų asmenų toliau bausmę atlikti buvo perduoti kitai ES valstybei narei (vykdančiajai valstybei⁵) ir tai buvo atliekama laikantis terminų ir išvengiant didesnių formalumų (Martufi, 2018, p. 47; Montaldo, 2020, p. 70). Pagal Pamininio sprendimo 2008/909/TVR 3 straipsnio 1 dalį, jo esmę sudaro ne nuteistojo perdavimas iš vienos ES valstybės narės į kitą *per se*, tačiau šiuo perdavimu siekiamas tikslas – palankesnė socialinė rehabilitacija. Socialinės rehabilitacijos samprata nėra apibrėžta europiniu lygmeniu, taigi nemažai vietos sprendžiant dėl palankesnių nuteistojo socialinės rehabilitacijos sąlygų paliekama savarankiškomis ES valstybių narių interpretacijoms. Atsižvelgiant į tai, šio straipsnio objektas – socialinės rehabilitacijos samprata ir kriterijai nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę.

Socialinės rehabilitacijos samprata ir kriterijai nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę Lietuvos mokslininkų darbuose nėra išsamiai nagrinėti. Iš Lietuvos teisės mokslininkų nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo kaip vienos iš tarptautinės teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formų analizę yra pateikęs tik G. Švedas (Švedas, 2007). Tiesa, ši analizė yra platesnė, apima pagrindinių reikalavimų, nuteistųjų perdavimo pagrindų, perdavimo sąlygų ir tvarkos, taip pat Lietuvos Respublikos teismų praktikos sprendžiant dėl nuteistųjų perdavimo klausimus, tad išskirtinio dėmesio socialinės rehabilitacijos sampratai neteikiama. Užsienio mokslininkai socialinės rehabilitacijos sampratą yra atskleidę išsamiau. Siekdamas parodyti, kad dabartinė ES nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo sistema tik iš dalies atitinka tikslą palengvinti nuteistųjų socialinės rehabilitacijos galimybes, rašė A. Martufi (Martufi, 2018). P. Faraldo-Cabana, nagrinėdama socialinės rehabilitacijos koncepciją perduodant nuteistuosius laisvės atėmimu toliau atlikti bausmę, prieš jo išvados, jog tam tikri kriterijai (ypač bendradarbiavimo efektyvumas) dažnai nulemia sprendimų dėl nuteistųjų perdavimo priėmimą, socialinę rehabilitaciją paliekant nuošalyje (Faraldo-Cabana, 2019). Socialinės rehabilitacijos analizei skyrė dėmesio ir S. Montaldo, tiek siekdamas atskleisti socialinės rehabilitacijos sampratą (Montaldo, 2019), tiek norėdamas parodyti, jog tam tikrais atvejais, siekiant kuo greičiau nuteistuosius užsienio piliečius grąžinti į jų pilietybės valstybes, yra nukrypstama nuo kertinio Pamininio sprendimo 2008/909/TVR tikslo (Montaldo, 2020). Taigi šiame straipsnyje svarbiausi šaltiniai yra būtent šių užsienio mokslininkų – A. Martufi, P. Faraldo-Cabana bei S. Montaldo darbai tiek, kiek jie susiję su socialinės rehabilitacijos samprata ir kriterijais, Pamininis sprendimas 2008/909/TVR, jį įgyvendinantis Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ (2014, toliau – ir Įstatymas) bei bylose dėl nuosprendžio

² 2009 m. jis buvo iš dalies pakeistas 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR, stiprinančiu asmenų procesines teises bei skatinančiu tarpusavio pripažinimo principo taikymą sprendimams, priimtiems atitinkamam asmeniui asmeniškai nedalyvavus teisiniame nagrinėjime (2009).

³ Pagal Pamininio sprendimo 2008/909/TVR 1 straipsnio b punktą, nuteistuoju šiame straipsnyje yra laikomas asmuo, kuriam baudžiamojo proceso tvarka dėl nusikalstamos veikos įvykdymo ribotam ar neribotam laikui paskirta laisvės atėmimo bausmė arba su laisvės atėmimu susijusi priemonė.

⁴ Pagal Pamininio sprendimo 2008/909/TVR 1 straipsnio c punktą, išduodančioji valstybė – valstybė narė, kurioje priimtas nuosprendis.

⁵ Pagal Pamininio sprendimo 2008/909/TVR 1 straipsnio d punktą, vykdančioji valstybė – valstybė narė, kuriai perduodamas nuosprendis jį pripažinti ir vykdyti.

pripažinimo ir vykdymo⁶ apygardos teismų⁷ priimtos nutartys, kuriose sprendžiami nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę Lietuvos Respublikoje klausimai.

Pagrindinis straipsnio tikslas – atskleisti socialinės rehabilitacijos sampratą bei palankesnių socialinės rehabilitacijos sąlygų vertinimo nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę kriterijus. Šiam tikslui pasiekti straipsnyje keliami ir sprendžiami šie uždaviniai: 1) atskleisti socialinės rehabilitacijos, kaip nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę, tikslo įtvirtinimo raidą; 2) išanalizuoti ir pateikti socialinės rehabilitacijos sampratą; 3) išnagrinėti ir pateikti palankesnių socialinės rehabilitacijos sąlygų vertinimo kriterijus ir jų turinį.

Straipsnyje remtasi bendraisiais mokslinio pažinimo metodais: istoriniu, loginiu-analitiniu, teksto analizės (lingvistiniu) bei teismų praktikos analizės.

1. Socialinės rehabilitacijos tikslo įtvirtinimo nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę raida

Dar XX a. viduryje efektyvių priemonių reikalaujanti nusikalstamumo prevencija ir kontrolė, valstybių įsitikinimas, kad reikia laikytis bendros baudžiamosios politikos, siekiančios apginti visuomenę (Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų..., 1970) ir noras labiau išplėsti tarptautinį bendradarbiavimą baudžiamojame srityje (Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencija, 1983) lėmė tai, kad buvo pasiekti tarptautiniai susitarimai: 1970 m. gegužės 28 d. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo, 1983 m. kovo 21 d. Europos konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo ir jos 1997 m. gruodžio 18 d. Papildomas protokolai (1997). Paprastai šios tarptautinės sutartys nustatė teisinės pagalbos apimtį, jos teikimo arba atsisakymo teikti pagrindus ir kitas procedūrinės taisykles (Čepas, Švedas, 2008, p. 80). Taigi, vienai valstybei pateikus prašymą (Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencijoje prašymas dar vadinamas pageidavimu), pavyzdžiui, vykdyti sankciją ar perduoti nuteistąjį, kita valstybė, įvertinusi tokio prašymo pagrįstumą, sprendavo, ar toks prašymas (pageidavimas) vykdytinas. Šis valstybių teisinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose mechanizmas veikė vadinamosios prašymų sistemos pagrindu (angl. *request-principle*) (Glaser *et al.*, 2010, p. 2), rėmėsi tokiais tarptautiniais teisiniais principais kaip *pouvoir diplomatique*, nesikišimo, abipusio (dvigubo) veikos baudžiamumo, politinės diskrecijos, piliečių neišdavimo (Fichera, Janssens, 2007, p. 181) ir buvo labiau valstybių apsisprendimo – nusiteikimo bendradarbiauti negu privalomumo – pareigos reikalas.

Be to, jau anuomet perduodant nuteistuosius laisvės atėmimu buvo siekiama pabrėžti ir būtinumą skatinti jų socialinę rehabilitaciją. Pavyzdžiui, iš Europos konvencijos dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo (1970) preambulės teksto matyti, kad konvencijoje įtvirtintos taisyklės parengtos, be kita ko, remiantis Europos Tarybos valstybių narių supratimu, kad turi būti ginamas žmogaus orumas ir skatinama nuteistųjų rehabilitacija. Manoma, kad platesnis tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamojame srityje padės teisingumo vykdymo interesams ir tokiu būdu bus sudarytos palankios sąlygos nuteistųjų socialinei rehabilitacijai (Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencija, 1983). Akcentuotas poreikis nuteistiesiems užsieniečiams turėti galimybę atlikti bausmę įprastoje socialinėje aplinkoje juos perduodant jų (pilietybės) valstybei (Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencija, 1983). Geresnės socialinės rehabilitacijos galimybės netgi įtvirtintos kaip viena iš sąlygų, kurią nustačius,

⁶ Taip bylas, kuriose sprendžiamas klausimas dėl sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje, pasirinkta įvardyti atsižvelgiant į tai, kad jos, nors ir priskiriamos baudžiamųjų bylų kategorijai, tačiau jose nesprenžiamas nei asmens kaltės, nei bausmės skyrimo klausimas.

⁷ Šiame kontekste reikia atkreipti dėmesį, kad pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (2002, toliau – BPK) 364 straipsnio 9 dalį, apygardos teismo nutartis įsigalioja nuo jos priėmimo dienos ir yra neskundžiama.

nuosprendį priėmusi valstybė konvencijos narė gali prašyti kitą valstybę konvencijos narę vykdyti sankciją (Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų..., 1970). 1997 m. Konvencijos dėl nuteistųjų asmenų perdavimo papildomo protokolo (1997) preambulėje pakartotinai pabrėžtas teisingumo ir socialinės nuteistųjų reabilitacijos siekis. Jungtinių Tautų Organizacijos priimtame Tipiniame susitarime dėl įkalinčių užsieniečių perdavimo bei Elgesio su įkalintais užsieniečiais rekomendacijose (1985) taip pat pažymėta socialinės reabilitacijos idėja. Susitarimo įvadinėje dalyje nurodyta, kad nuteistųjų socialinės reabilitacijos tikslą geriausiai būtų galima pasiekti suteikiant nuteistiesiems užsieniečiams galimybę bausmę atlikti jų pilietybės ar gyvenamosios vietos valstybėje, preambulėje išreiškiamas tikėjimas, jog bendradarbiavimas šioje srityje padės teisingumui ir nuteistųjų socialinei reabilitacijai, o pačiame susitarimo tekste apibrėžiant bendruosius principus nurodoma, jog nuteistųjų socialinė reabilitacija turi būti skatinama kuo ankstesnėje stadijoje, nuteistuosius toliau bausmę atlikti perkeliant į jų pilietybės ar gyvenamosios vietos valstybę (Tipinis susitarimas dėl įkalinčių užsieniečių..., 1985).

Visa tai leidžia daryti vienintelę išvadą, kad iki priimant Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR, poreikis skatinti nuteistųjų socialinę reabilitaciją, pripažįstant, jog pilietybės valstybėje ši paprastai yra lengvesnė, buvo pabrėžiamas tiek Europos Tarybos, tiek Jungtinių Tautų Organizacijos tarptautiniuose susitarimuose, tačiau nebuvo privalomojo pobūdžio. Tik 2008 m. lapkričio 27 d. ES Tarybai priėmus Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR, ES lygmeniu buvo tiesiogiai kaip kertinis privalomas reikalavimas įtvirtintas nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę tikslas – sudaryti palankesnes sąlygas socialinei nuteistojo reabilitacijai. ES valstybėms narėms įgyvendinant Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR buvo siekiama sudaryti teisinę prielaidą, kai viena ES valstybė narė pripažįsta kitos ES valstybės narės priimtą nuosprendį ir vykdo bausmę, siekdama sudaryti palankesnes sąlygas socialinei nuteistojo asmens reabilitacijai. Taigi, nuteistojo perdavimas vykdančiajai valstybei prieš tai tinkamai neįvertinus palankesnių nuteistojo socialinės reabilitacijos galimybių būtų nesuderinamas su socialinės reabilitacijos skatinimo tikslu (Martufi, 2018, p. 45). Tai, kad remiantis Pamatiniu sprendimu 2008/909/TVR yra siekiama rasti palankiausią vietą nuteistajam atlikti laisvės atėmimo bausmę, nurodo ir S. Montaldo (Montaldo, 2019, p. 938). P. Fabiano-Cabana pažymi, kad kone pagrindinė Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR „varomoji jėga“ yra manymas, jog bausmę atliekant „arčiau namų“ bus sudarytos geresnės sąlygos socialinei reabilitacijai (Faraldo-Cabana, 2019, p. 152). Nuteistųjų ir laisvės atėmimo bausmių perdavimo Europos Sąjungoje vadove (2019) taip pat pabrėžiama, kad, įgyvendinus Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR, padidinamos galimybės nuteistojo užsieniečio padėti sureguliuoti taip, kad jis būtų perduotas į kitą ES valstybę narę, siekiant pagerinti jo socialinę reabilitaciją. Kaip yra pažymėjęs Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – Teisingumo Teismas) sprendime, priimtame byloje *SF*, tam tikro asmens socialine reintegracija suinteresuotas ne tik nuteistasis, bet ir pati ES (Teisingumo Teismo 2020 m. kovo 11 d. sprendimas byloje *SF*). Tiesa, nors iki šiol Teisingumo Teismo bylų, kuriose būtų tiesiogiai atskleista socialinės reabilitacijos samprata ir (ar) jos turinys, nėra⁸, nuteistųjų socialinės reabilitacijos svarbą savo išvadoje byloje *van Vemde* yra

⁸ Pažymėtina, kad 2018 m. liepos 30 d. Slovakijos Respublika Teisingumo Teismui buvo pateikusi prašymą priimti prejudicinį sprendimą byloje *YX* dėl klausimų, kurie tiesiogiai susiję su socialine reabilitacija. Prašyme buvo keliamas klausimas, ar tinkama yra tokia nacionalinio įstatymo nuostata, kuri leidžia nuteistajį perduoti valstybei, kurioje yra tik formaliai registruota nuteistojo gyvenamoji vieta, neatsižvelgiant į tai, ar toje valstybėje nuteistasis turi konkrečių ryšių, galinčių sudaryti palankesnes sąlygas jo socialinei reabilitacijai (2018 m. liepos 30 d. Najvyšší súd Slovenskej republiky (Slovakijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje *YX*). Nors neabejotinai Teisingumo Teismo išaiškinimas būtų itin naudingas socialinės reabilitacijos sampratos kontekste, tenka apgailestauti, kad Teisingumo Teismas 2019 m. spalio 1 d. nutartimi byloje *YX* nutarė, jog nebereikia priimti sprendimo dėl šio prašymo priimti prejudicinį sprendimą, nes nuosprendį palikus vykdyti jį priėmusioje valstybėje, byla neteko dalyko, o prejudiciniai klausimai tapo hipotetinio pobūdžio, tad sąlygos, leidžiančios Teisingumo Teismui tęsti prejudicinio sprendimo procedūrą, nebetenkinamos (Teisingumo Teismo 2019 m. spalio 1 d. nutartis byloje *YX*).

pabrėžęs Teisingumo Teismo generalinis advokatas, kuris nurodė, jog pagrindinis Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR tikslas yra skatinti nuteistųjų laisvės atėmimo bausme socialinę reabilitaciją, leidžiant asmeniui laisvės atėmimo bausmę ar likusią jos dalį atlikti savo socialinės kilmės vietoje (Teisingumo Teismo generalinio advokato Y. Boto 2016 m. spalio 12 d. išvada byloje *van Vemde*).

Siekiant palengvinti nuteistojo socialinę reabilitaciją, pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 4 straipsnio 1 dalį, nuteistasis toliau atlikti bausmę gali būti perduotas ne tik: 1) valstybei narei, kurios pilietis jis yra ir kurioje jis gyvena⁹, arba 2) valstybei narei, kurios pilietis jis yra, tačiau joje negyvena ir į kurią jis bus deportuotas, panaikinus jam skirtos bausmės vykdymą remiantis išsiuntimo iš šalies ar deportavimo orderiu, įtrauktu į nuosprendį ar teismo arba administracinį sprendimą, ar bet kokią kitą priemonę, priimtą vadovaujantis nuosprendžiu, bet ir 3) kitai valstybei narei, kurios kompetentinga institucija sutinka dėl perdavimo. Pirmaisiais dviem atvejais nuteistojo sutikimo dėl perdavimo nereikia, atsižvelgiama tik į jo nuomonę. Vis dėlto, pavyzdžiui, kaip nurodo S. Montaldo, vien ši nuteistojo teisė būti išklaustam, išduodančiosios valstybės diskrecijos priimant sprendimą dėl perdavimo iš esmės neapriboja (Montaldo, 2019, p. 944), o išduodančiajai valstybei nustačius, jog nuteistojo perdavimas skatina jo socialinę reabilitaciją, neigiama nuteistojo nuomonė gali būti atmesta (Faraldo-Cabana, 2019, p. 160). Trečiuoju atveju, kai būtų sprendžiama dėl nuosprendžio vykdymo perdavimo kitai ES valstybei narei negu ES valstybei narei, kurios pilietis yra nuteistasis ir kurioje jis gyvena arba į kurią jis bus deportuotas, reikalingas ne tik išankstinis vykdančiosios valstybės sutikimas¹⁰, kompetentingų institucijų konsultavimasis, bet ir nuteistojo sutikimas. Kaip nurodyta Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR preambulės 7 punkte, nuteistasis galėtų būti perduotas kitai valstybei narei negu valstybė narė, kurios pilietis jis yra ir kurioje gyvena arba į kurią bus deportuotas, remiantis išsiuntimo iš šalies arba deportavimo orderiu tik esant tam tikroms sąlygoms, tai: 1) jeigu toje valstybėje narėje nuteistasis gyvena; 2) teisėtai nepertraukiamai gyveno ne mažiau kaip penkerius metus ir 3) turi teisę joje gyventi. Tai, kad šiuo atveju kompetentingos institucijos visų pirma turi atsižvelgti į gyvenimo toje valstybėje trukmę ir kitas sąsajas su vykdančiąja valstybe, pabrėžiama ir Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR preambulės 8 punkte. Taigi, jeigu nuteistasis išreiškia iniciatyvą laisvės atėmimo bausmę atlikti ne pilietybės valstybėje, o, pavyzdžiui, ES valstybėje narėje, kurioje studijuoja, jam reikia ne tik įrodyti, kad jis toje valstybėje gyvena ir teisėtai nepertraukiamai gyveno ne mažiau kaip penkerius metus bei turi teisę joje gyventi, bet ir pagrįsti, kad bausmės atlikimas būtent toje ES valstybėje narėje sudarys palankiausias sąlygas jo socialinei reabilitacijai. Nors šiuo atveju nurodytas sąlygas atitinkančiam nuteistajam, argumentuojant palankesne socialine reabilitacija, yra suteikiama galimybė tolesnę laisvės atėmimo bausmę atlikti ir kitoje (nebūtinai pilietybės) valstybėje, atsižvelgiant į tai, kad pripažįstama, jog nuteistojo perdavimas jo pilietybės valstybei, kurioje jis gyvena ar į kurią bus deportuotas, savaime teigiamai atsilieps nuteistojo socialinei reabilitacijai, tolesnį bausmės atlikimą ne pilietybės valstybėje pagrįsta laikyti bendrosios taisyklės išimtimi.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, daroma išvada, kad pastaruosius kelis dešimtmečius, iki priimant Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR, palankesnė socialinė reabilitacija kaip nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau bausmę atlikti siekis buvo pabrėžiama tiek Europos Tarybos, tiek Jungtinių Tautų Organizacijos susitarimuose ir tik Pamatiniame sprendime 2008/909/TVR buvo tiesiogiai įtvirtinta kaip

⁹ Pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR preambulės 17 punktą, valstybė, kurioje nuteistasis gyvena, reiškia vietą, su kuria tas asmuo yra susijęs remiantis įprasta gyvenamąja vieta ir tokiais aspektais kaip šeima, socialiniai ar profesiniai ryšiai.

¹⁰ Pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 4 straipsnio 7 dalį, šis reikalavimas netaikomas, kai apie tai yra pranešusios bendradarbiaujančios valstybės narės: 1) jei nuteistasis vykdančiojoje valstybėje gyvena ir teisėtai nepertraukiamai gyveno ne mažiau kaip penkerius metus bei turi teisę nuolat gyventi toje valstybėje; ir (arba) 2) jei nuteistasis yra vykdančiosios valstybės pilietis, išskyrus 1 dalies a ir b punktuose nurodytus atvejus.

pagrindinis ES valstybių narių bendradarbiavimo šioje srityje tikslas bei tapo pagrindu kvestionuoti nuomonę, kad užsienyje nuteistam asmeniui palankiausia valstybė bausmei atlikti yra jo pilietybės valstybė. Nustačius, kad vykdančiojoje valstybėje nuteistasis gyvena bei teisėtai nepertraukiamai gyvena ne mažiau kaip penkerius metus ir turi teisę joje gyventi, bei įvertinus, jog būtent toje valstybėje socialinės rehabilitacijos sąlygos yra palankiausios, nuteistasis toliau bausmę atlikti gali būti perduotas bet kuriai kitai ES valstybei narei, kuri sutinka su perdavimu.

2. Socialinės rehabilitacijos, kaip nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę, tikslo samprata ir kriterijai

2.1. Socialinės rehabilitacijos tikslas pagal Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR

Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR nuostatose, susijusiose su socialine rehabilitacija, vartojamos šios formuluotės: „turėtų būti sudarytos geresnės sąlygos nuteistojo socialinei rehabilitacijai“ ar „siekdama sudaryti palankesnes sąlygas socialinei nuteistojo asmens rehabilitacijai“¹¹. Įtvirtinant vykdančiosios valstybės kompetentingos institucijos galimybę pateikti pagrįstą nuomonę, kad vykdant bausmę vykdančiojoje valstybėje nebūtų sudarytos palankesnės sąlygos nuteistojo socialinei rehabilitacijai, papildomai nurodomas sėkmingos reintegracijos į visuomenę tikslas. Nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę teisinėje doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad nuteistojo socialinė rehabilitacija turėtų būti siejama su nuteistojo grįžimu į visuomenę po laisvės atėmimo bausmės atlikimo (reintegracija) (Faraldo-Cabana, 2019, p. 157). Taip, *inter alia*, yra todėl, kad socialinė rehabilitacija – tai terminas, kuris anksčiau ne kartą buvo vartojamas tarptautiniuose susitarimuose, kuriuose socialinės rehabilitacijos esmė yra siejama būtent su reintegracija (De Wree *et al.*, 2009, p. 112). Apie tai, kad socialinė rehabilitacija neatsiejama nuo nuteistojo grįžimo į visuomenę (reintegracijos), yra pasisakę ir Teisingumo Teismo generaliniai advokatai. P. Mengozzi teigimu, rehabilitacijos tikslas nėra susijęs vien su individualiais nuteistojo asmens interesais, nes sėkminga socialinė rehabilitacija nuteistajam įprastoje aplinkoje yra ir papildoma garantija visuomenei, į kurią jis įsilies (Teisingumo Teismo generalinio advokato P. Mengozzi 2012 m. kovo 20 d. išvada byloje *Lopes Da Silva Jorge*). Y. Botas yra pažymėjęs, kad pagrindinis Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR tikslas – sudaryti palankesnes sąlygas nuteistųjų socialinei rehabilitacijai, leidžiant asmeniui atlikti bausmę savo kilmės socialinėje aplinkoje, tad perdavimas iš tikrųjų yra bausmės vykdymo priemonė ir visų pirma bausmės individualizavimo priemonė, kuria siekiama, kad suinteresuotas asmuo galėtų atlikti bausmę kuo arčiau savo šeimos ir socialinės aplinkos, į kurią turės reintegrotis (Teisingumo Teismo generalinio advokato Y. Boto 2016 m. gegužės 3 d. išvada byloje *Ognyanov*). Sėkmingas nuteistojo grįžimas į visuomenę priklauso ir nuo jo paties pasiryžimo keistis, sėkminga ir efektyvi nuteistojo socialinė rehabilitacija neatsiejama nuo nuteistojo valios, jis ir pats turi norėti ir siekti pasitaisyti bei įsilieti į visuomenę (Aiškinamasis raštas, 2014). Socialinės rehabilitacijos sėkmę lemia ne tik objektyvūs veiksniai, pavyzdžiui, tinkamų priemonių parinkimas, įgyvendinamų programų nuoseklumas, bet ir laisvės atėmimo vietoje vyraujantis socialinis klimatas, nuteistojo ir rehabilitaciją vykdančio specialisto tarpusavio santykis bei motyvacija (Landenberger, Lipsey, 2005, p. 451–476). Taigi absoliutaus įpareigojimo išduodančiajai valstybei narei numatyti, kad į valstybę, kurioje nuteistajam yra palankesnės socialinės rehabilitacijos sąlygos, perduotas nuteistasis po bausmės atlikimo sėkmingai sugrįš į visuomenę, nėra, veikiau yra

¹¹ Panašios formuluotės, akcentuojant palankesnių sąlygų socialinei nuteistojo asmens rehabilitacijai sudarymą, vartojamos ir Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 4 straipsnio 2 bei 6 dalyse: „bus sudarytos palankesnės sąlygos užtikrinti socialinę nuteistojo asmens rehabilitaciją“, „atsižvelgiama į palankesnių sąlygų sudarymo nuteistojo asmens socialinei rehabilitacijai tikslą“.

reikalaujama, kad perdavimas prisidėtų prie to, jog nuteistojo grįžimas į visuomenę atlikus bausmę būtų sklandesnis ir lengvesnis (Martufi, 2018, p. 50–51). Anot A. Martufi, tai visai nestebina, nes užtikrinti, kad nuteistajam bus sudarytos visos sąlygos, kurios skatintų konstruktyvius jo elgesio pokyčius, yra nacionalinis tos valstybės, kurioje atliekama bausmė, reikalas (Martufi, 2018, p. 50–51). Šią išvadą patvirtina ir Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 17 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad bausmės vykdymą¹² reglamentuoja vykdančiosios valstybės teisė.

Sprendžiant, kurioje valstybėje nuteistajam bus sudarytos palankesnės socialinės rehabilitacijos sąlygos, tikslinga nustatyti, kokie aspektai turi būti įvertinami priimant tokį sprendimą. Pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR preambulės 9 punktą, siekiant nustatyti, ar bausmės vykdymo perdavimas kitai valstybei sudarys palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei rehabilitacijai, reikia atsižvelgti į to asmens šeiminius, kalbinius, kultūrinius, socialinius, ekonominius ryšius su vykdančiąja valstybe bei į tai, ar jis kaip nors kitaip susijęs su vykdančiąja valstybe. Nuteistųjų ir laisvės atėmimo bausmių perdavimo Europos Sąjungoje vadove (2019) nurodoma, kad „<...> socialinė rehabilitacija turėtų būti suprantama taip, kad rehabilitacijos priemonių tinkamiau imtis toje valstybėje, kurios kalbą nuteistasis supranta ir su kuria jis turi artimų ryšių“. Natūralu, kad bausmės atlikimas toje valstybėje, kurioje iki nusikalstamos veikos padarymo gyveno pats nuteistasis ir jo šeima, kurios kalbą jis moka (ne tik ją supranta, bet ir geba bendrauti), kuri jam yra artima savo kultūra, religinėmis pažiūromis, papročiais bei su kuria jis yra siejamas darbinį ir ekonominių ryšių (pavyzdžiui, turi turto ir kt.), turės teigiamą įtaką toliau bausmę atlikti bei nuteistajam sugrįžti į visuomenę. Ir atvirkščiai, tokie aspektai, kaip antai bendravimo sunkumai dėl kalbos barjero, informacijos apie užsienio valstybės teisinę sistemą trūkumas, nepritarimas vietos kultūrai bei papročiams, nebendravimas su artimaisiais, gali turėti neigiamą poveikį asmenims, kurie buvo nuteisti užsienio valstybėje (Faraldo-Cabano, 2019, p. 152). Nuteistojo kalbinių, kultūrinių, socialinių ir ekonominių ryšių su vykdančiąja valstybe turinys yra siejamas su tiesiogine šių žodžių reikšme. Kalbiniai nuteistojo ryšiai, akivaizdu, neatsiejami nuo tam tikros kalbos mokėjimo. Manant, kad kultūra tai visuomenės nariams bendrų vertybių visuma, nuteistojo kultūriniai ryšiai siejami su tuo, jog valstybė, kurioje nuteistasis atliks tolesnę bausmę, jam yra artima vertybiniu požiūriu, papročiais ir religija. Socialinius nuteistojo ryšius tikslingiausia suprasti vertinant jį kaip tam tikros valstybės bendruomenės, kuriai jis priklauso, narį. Sprendžiant, su kokia valstybe nuteistąjį sieja glaudžiausi ekonominiai ryšiai, paprastai atsižvelgiama į tokius aspektus, kaip antai nuteistojo darbo vietos ir nekilnojamojo turto buvimo vieta. Nustatant nuteistojo šeiminius ryšius su vykdančiąja valstybe nepakanka atsižvelgti tik į nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintų šeiminius ryšius apibūdinančių sąvokų, pavyzdžiui, „nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai“¹³, „šeimos nariai“¹⁴, „artimieji giminaičiai“¹⁵, „santuoka“¹⁶ bei „partnerystė“ (bendras

¹² Bausmių vykdymo santykiais nelaikytini atlikusių bausmę adaptacijos visuomenėje ir socialinės paramos tokiems asmenims aspektai (Švedas, 2013, p. 66), taigi straipsnyje išsamiau neanalizuojami.

¹³ Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000, toliau – BK) 248 straipsnio 2 dalį, „Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (itėviai), vaikai (ivaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai“.

¹⁴ Pagal BPK 38 straipsnį, „Asmens šeimos nariais laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (itėviai), vaikai (ivaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarę sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, išlaikytiniai ar buvę sutuoktiniai“.

¹⁵ Pagal BK 248 straipsnio 1 dalį, „Artimieji giminaičiai yra tėvai (itėviai), vaikai (ivaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai“.

¹⁶ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2000, toliau – CK) 3.7 straipsnio 1 dalį, „Santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius“.

gyvenimas neįregistruvus santuokos)¹⁷ apibrėžimus. Išimtinai teoriniai nuteistojo giminystės ryšiai su tam tikrais asmenimis, kurie patenka į nurodytas šeiminius ryšius apibūdinančias sąvokas, savaime nereiškia, kad nuteistąjį su jais sieja glaudūs šeiminiai ryšiai. Kiekvienu atveju privaloma nustatyti, ar nuteistojo šeimos nariai (ar nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai), artimieji giminaičiai, asmuo, su kuriuo nuteistasis yra sudaręs santuoką ar bendrai gyvena neįregistruvus santuokos, yra vykdančiojoje valstybėje gyvenantis asmuo (ar asmenys), su kuriais nuteistasis palaiko realius, pastovius santykius ir, pavyzdžiui, kartu gyvena, veda bendrą ūkį ir (ar) augina vaikus. Nurodytų aspektų sąrašas nėra baigtinis, taigi, vertinant, ar valstybėje, į kurią siekiama perduoti nuteistąjį, bus sudarytos geresnės socialinės reabilitacijos sąlygos, galima atsižvelgti ir į tai, ar jis kaip nors kitaip susijęs su vykdančiąja valstybe, pavyzdžiui, šioje valstybėje studijuoja. Visais atvejais sprendimai dėl perdavimo turi būti priimti remiantis išsamiu kiekvienos individualios situacijos vertinimu (Nuteistųjų ir laisvės atėmimo bausmių perdavimo Europos Sąjungoje vadovas, 2019, p. 14). Autorės nuomone, pavyzdinių aspektų sąrašą įtvirtinti yra tikslinga, nes tokiu būdu paliekama galimybė bendradarbiaujančioms ES valstybėms narėms įvertinti ir tuos aspektus, kurie individualiu atveju galėtų turėti esminę įtaką. Pažymėtina ir tai, kad visais atvejais, siekiant nustatyti, kurioje valstybėje būtų užtikrintos palankiausias sąlygos nuteistojo socialinei reabilitacijai, be nurodytų aspektų, atsižvelgiama ir į nuteistojo nuomonę dėl perdavimo¹⁸, o nuteistojo sutikimo dėl perdavimo reikia išimtiniais atvejais. Pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 6 straipsnio 2 dalį nuteistojo sutikimo dėl perdavimo nereikia, kai sprendžiama dėl nuteistojo perdavimo valstybei narėi: 1) kurios pilietis jis yra ir kurioje gyvena, arba 2) į kurią jis bus deportuojamas, arba 3) į kurią nuteistasis pabėgo ar į kurią kitokiu būdu sugrįžo dėl jam išduodančiojoje valstybėje iškeltos bylos arba priėmus apkaltinamąjį nuosprendį toje valstybėje. Sėkmingai socialinei reabilitacijai *per se* reikia nuteistojo ištraukimo (Montaldo, 2019, p. 943; Faraldo-Cabana, 2019, p. 160), tačiau išanalizuoti teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad bylose dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo kone pagrindinis nuteistųjų pabrėžiamas aspektas yra ne palankesnės socialinės reabilitacijos sąlygos, bet įkalinimo sąlygos. Štai, pavyzdžiui, Danijos Karalystėje, Vokietijos Federacinėje Respublikoje bei Suomijos Respublikoje nuteisti Lietuvos Respublikos piliečiai nenorėjo būti perduoti Lietuvos Respublikai ir savo pozicijas, nesvarbu, kad, pavyzdžiui, nemoka nuosprendį priėmusios valstybės kalbos, neturi joje darbo vietos ar negyvena ilgiau nei penkerius metus, išimtinai grindė tuo, jog „Nuteisusios ir bausmę vykdančios valstybių bausmės vykdymo sąlygų bei įkalinimo sąlygų skirtumai yra akivaizdūs“ (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), „<...> Lietuvoje yra blogesnės įkalinimo sąlygos“ (Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. sausio 3 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), „Lietuvos įkalinimo įstaigose yra blogos įkalinimo sąlygos, prilyginamos kankinimui, žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui“ (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. liepos 1 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), „Lietuvos įkalinimo įstaigos neatitinka tarptautinių žmogaus teises ir orumą užtikrinančių standartų“ (Kauno apygardos teismo 2020 m. sausio 7 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Įvertinę, kad nėra jokių objektyvių duomenų, pagrindžiančių glaudesnius nuteistųjų ryšius su kita ES valstybe narė nei su Lietuvos Respublika, teismai pagrįstai nurodė, kad vien nuteistųjų nesutikimas dėl bausmės vykdymo perdavimo į Lietuvos Respubliką, siekiant komfortabilesnį laisvės atėmimo bausmės vykdymo, nesudaro pagrindo panaikinti apylinkės teismų priimtus sprendimus dėl nuteistųjų perdavimo Lietuvos Respublikai.

¹⁷ CK XV skyriuje „Bendras gyvenimas neįregistruvus santuokos“ nurodoma, kad jis nustato turtinius santykius tarp vyro ir moters, kurie, įregistruvę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistruvus santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius.

¹⁸ Pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 10 preambulės punktą, neigiama nuteistojo nuomonė apie socialinę reabilitaciją negali būti laikoma su socialine reabilitacija susijusiu nuosprendžio neperdavimo ir bausmės nevykdymo pagrindu.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, kad absoliutaus įpareigojimo išduodančiajai valstybei narei numatyti, jog į vykdančiąją valstybę, kurioje nuteistajam bus sudarytos palankesnės socialinės reabilitacijos sąlygos, perduotas nuteistasis po bausmės atlikimo sėkmingai sugrįš į visuomenę, nėra. Išduodančiosios valstybės institucijų prašoma ne garantuoti, kad nuteistojo perdavimas toliau atlikti bausmę garantuos sėkmingą jo sugrįžimą į visuomenę, tačiau numatyti, ar perkėlimas padidins socialinės reabilitacijos galimybes (Martufi, 2018, p. 51). Sprendžiant, ar vykdančiojoje valstybėje nuteistajam bus sudarytos palankesnės socialinės reabilitacijos sąlygos, turi būti atsižvelgiama į nuteistojo šeiminius, kalbinius, kultūrinius, socialinius, ekonominius ryšius ir į tai, ar jis kaip nors kitaip susijęs su vykdančiąja valstybe, pavyzdžiui, joje studijuoja, bei nuteistojo nuomonę dėl perdavimo. Nuteistojo sutikimo dėl perdavimo reikia tik išimtiniais atvejais, kai nuteistasis perduodamas kitai ES valstybei narei, kuri sutinka dėl perdavimo ir kuri nėra jo pilietybės valstybė, kurioje jis gyvena, ar valstybė, į kurią jis bus deportuojamas, ar valstybė, į kurią jis dėl jam išduodančiojoje valstybėje iškeltos bylos ar priėmus apkaltinamąjį nuosprendį yra pabėgęs ar sugrįžęs kitokiu būdu.

2.2. Socialinės reabilitacijos tikslas pagal Įstatymą¹⁹ ir Lietuvos Respublikos teismų praktiką

Lietuvos Respublika, siekdama įgyvendinti Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR nuostatas ir atsižvelgdama į tai, kad buvo būtina nustatyti taisykles, kurios iki šiol nebuvo įtvirtintos nacionalinėje teisėje (Aiškinamasis raštas, 2014), 2014 m. lapkričio 21 d.²⁰ priėmė įstatymą „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ (2014). Šio Įstatymo 2 straipsnio 11 punkte įtvirtinta socialinės reabilitacijos sąvoka nurodant, kad socialinė reabilitacija – tai visuma socialinių, psichologinių, teisinių, pedagoginių priemonių (toliau bendrai – ir socialinės reabilitacijos priemonių visuma), kuriomis siekiama užtikrinti nuteistojo sėkmingą reintegraciją į visuomenę. Taigi palankesnė socialinė reabilitacija visų pirma turėtų būti suprantama taip, kad socialinės reabilitacijos priemonių tinkamiau imtis toje ES valstybėje narėje, kurios kalbą nuteistasis moka ir su kuria ji sieja glaudūs šeiminiai, socialiniai, ekonominiai ar kiti ryšiai (Nuteistųjų ir laisvės atėmimo bausmių perdavimo..., 2019). Įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje išsamiau atskleidžiama, kokius kriterijus konsultacijų dėl palankesnių socialinės reabilitacijos sąlygų su kita ES valstybe nare metu turi patikrinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (toliau – Teisingumo ministerija), siekdama nustatyti, ar sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje sudarytų palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai. Pirma, ar nuteistasis yra Lietuvos Respublikos pilietis, antra, ar turi gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, trečia, socialinių, šeimos, ekonominių ryšių, ketvirta, kitų svarbių ryšių, siejančių jį su Lietuvos Respublika ir sudarančių palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai. Konsultacijose dėl socialinės reabilitacijos sąlygų visada tiesiogiai dalyvauja ne teismas, priimantis sprendimą dėl sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės pripažinimo, o Teisingumo ministerija²¹, kurios veiksmai nurodyti Įstatymo 6 straipsnyje teikiant pagrįstą nuomonę,

¹⁹ 2014 m. lapkričio 21 d. įstatymas „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“.

²⁰ Atsižvelgiant į tai, kad pagal Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR 29 straipsnio 1 dalį pamatinis sprendimas privalėjo būti įgyvendintas iki 2011 m. gruodžio 5 d., pažymėtina, kad Lietuvos Respublika Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR laiku neįgyvendino. Įstatymas įsigaliojo 2015 m. balandžio 1 d.

²¹ Nuo 2021 m. liepos 1 d. priėmus tam tikrus Įstatymo pakeitimus, siekiant optimizuoti Teisingumo ministerijos vykdomas funkcijas bausmių vykdymo srityje, Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bus perduotos šiuo metu Teisingumo ministerijos vykdomos iš esmės administracinio pobūdžio, su politikos formavimu nesusijusios funkcijos nuteistųjų perdavimo ir perėmimo srityje pagal Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR (Aiškinamasis raštas, 2020).

ar sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje sudarytų palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai, yra neskundžiami. Remiantis Įstatymo 3 straipsnio 1 dalimi tais atvejais, kai nuteistasis yra Lietuvos Respublikos pilietis ir čia yra jo gyvenamoji vieta arba jis bus deportuotas arba išsiųstas į Lietuvos Respubliką, socialinė reabilitacija nėra įtvirtinta kaip savarankiška sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje sąlyga ar pagrindas. Visais kitais atvejais, kai pagal Įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 3 punktą socialinė reabilitacija yra privaloma perdavimo sąlyga, dėl to, kad bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje sudarys palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai, reikalaujama būtent Teisingumo ministerijos sutikimo²². Svarbu pažymėti ir tai, kad kitos ES valstybės narės kompetentingos institucijos kreipimasi pripažinti ir vykdyti Lietuvos Respublikoje sprendimą dėl laisvės atėmimo bausmės teismas gauna per Teisingumo ministeriją. Taigi, sprenddamas dėl sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės pripažinimo, teismas remiasi ir jam iš anksto pateikta Teisingumo ministerijos pagrįsta nuomone²³ dėl palankesnių socialinės reabilitacijos galimybių nuteistajam bausmę atliekant Lietuvos Respublikoje. Šią išvadą patvirtina ir sprendimuose dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo apylinkės teismų pateikiami motyvai, kad sprendimas dėl perdavimo priimtas įvertinus kitos ES valstybės narės kompetentingos institucijos teismui pateiktus rašytinius įrodymus (Alytaus apylinkės teismo 2016 m. birželio 20 d. nutartis dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo) arba, pavyzdžiui, aplinkybė, kad apie socialinę reabilitaciją atskirai nekalbama (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. spalio 15 d. nutartis dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 9 d. nutartis dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Taigi susidaro tokia situacija, kad nors teismas priimdamas sprendimą dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje remiasi Teisingumo ministerijos pagrįsta nuomone, kuriai paprastai neprieštarauja, pats nuteistasis šios Teisingumo ministerijos teikiamos pagrįstos nuomonės apskūsti negali. Argumentas, kad, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikoje atliekant laisvės atėmimo bausmę jam nebūtų sudarytos palankesnės socialinės reabilitacijos sąlygos, nuteistasis gali teikti tik teismui, kuris, be kita ko, remdamasis neskundžiama Teisingumo ministerijos pagrįsta nuomone, priima galutinį sprendimą dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo. Atsižvelgiant į tai, išsamesniam palankesnės socialinės reabilitacijos kriterijų turiniui atskleisti pasitelkiami teismų praktikos pavyzdžiai.

Analizuojant pastarųjų penkerių metų teismų praktiką nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę pastebima, kad yra atvejų, kai tam tikri socialinės reabilitacijos aspektai yra įvardijami kaip reikšmingesni ir kone nulemia sprendimus dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo perdavimo Lietuvos Respublikai. Štai, pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas 2015 m. liepos 31 d. nutartyje, priimtoje byloje Nr. 1S-386-531/2015, tiesiogiai nurodė, kad pilietybės, gyvenamosios vietos ir socialinių ryšių kriterijai yra „...> pagrindiniai kriterijai, preziumuojantys efektyvesnę asmens socialinę reabilitaciją ir integraciją į visuomenę“ (Panevėžio apygardos teismo 2015 m. liepos 31 d.

²² Šiame kontekste tikslinga pažymėti, kad tuomet, kai sprendžiamas klausimas dėl Lietuvos Respublikos teismų sprendimų dėl laisvės atėmimo bausmės perdavimo vykdyti kitai ES valstybei narei, Įstatymo 18 straipsnio 2 dalies 1 punkte bei 3 dalies 1 punkte tiesiogiai nurodoma, kad viena iš privalomų perdavimo sąlygų yra pagrįstas teismo manymas, kad bausmės vykdymo perdavimas kitai ES valstybei narei sudarys palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai.

²³ Teisingumo ministerija pagrįstą nuomonę dėl to, ar sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje sudarytų palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai, teikia Įstatymo 6 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtintais atvejais: konsultacijose su išduodančiosios valstybės kompetentinga institucija arba savo iniciatyva. Kai pagal Įstatymo 6 straipsnio 3 dalį konsultacijos yra privalomos – dėl to, ar sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje sudarys palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai, reikalingas Įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtintas Teisingumo ministerijos sutikimas.

nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Šis teismo argumentavimas, straipsnio autorės nuomone, kelia abejonių vien dėl to, kad yra nesuprantama, kodėl pilietybės kriterijus yra išskiriamas kaip vienas iš pagrindinių kriterijų, preziumuojančių efektyvesnę asmens socialinę reabilitaciją ir integraciją į visuomenę, kai yra galimos tokios situacijos, kad Lietuvos Respublikos pilietybę turintis asmuo iki nusikalstamos veikos padarymo gyveno ir teisėtai nepertraukiamai gyveno ne mažiau kaip penkerius metus bei turi teisę gyventi kitoje (ne pilietybės) ES valstybėje, taigi toliau atlikti bausmę galėtų būti perduotas būtent tokiai ES valstybei narei. Dėl palankesnių socialinės reabilitacijos sąlygų kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia nuosprendžio perdavimo klausimą nagrinėjantis teismas, įvertinęs visus konkrečioje byloje esamus duomenis (Kauno apygardos teismo 2016 m. birželio 7 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), taigi situacijos, kai tam tikri palankesnes socialinės reabilitacijos sąlygas apibūdinantys aspektai yra išskiriami iš kitų, yra nesuderinamos su Įstatymo 3 straipsnio 1 dalimi. Taigi ir tokie atvejai, kai teismas nurodo, jog tam tikri nuteistojo sąsajas su vykdančiąja valstybe atskleidžiantys aspektai nėra tokie svarbūs, palyginti su kitais, kelia abejonių dėl jų atitikties ES valstybių narių bendradarbiavimo nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo srityje tikslui. Būtent aptariama situacija susiklostė Panevėžio apygardos teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartyje, priimtoje byloje Nr. 1S-68-768/2019, joje teismas pažymėjo, kad „<...> nuosprendžio pripažinimui nuteistojo šeiminei padėtis apskritai nėra laikoma esminiu veiksniu, ir įtakos tam neturi“, o nuteistojo argumentai, kad bausmę atliekant valstybėje, kurioje buvo priimtas nuosprendis, būtų puoselėjami ryšiai su nepilnamečiu vaiku ir situoktine, ypač po bausmės atlikimo „<...> nėra tiek svarūs, jog būtų pagrindas naikinti skundžiamą nutartį“ (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo)²⁴. Šiame kontekste verta paminėti ir šį teismo argumentą, jog „<...> nuteistojo asmens noras keisti gyvenimo būdą iš esmės yra sietinas su jo tvirtu asmeniniu apsisprendimu ir valia, tačiau ne jį supančia aplinka, nepriklausomai kurioje valstybėje jis atliktų paskirtą bausmę“ (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. liepos 1 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), kuris natūraliai leidžia suabejoti dėl kokių priežasčių, kodėl nuteistajį reikia perduoti būtent į Lietuvos Respubliką, jeigu asmens noras keisti gyvenimo būdą nepriklauso nuo jį supančios aplinkos bei valstybės, kurioje atliekama paskirta bausmė. Šie teismo argumentai, straipsnio autorės nuomone, taip pat verčia abejoti dėl jų atitikties Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR įgyvendinančio Įstatymo nuostatomis ir laikytini netinkamais sprendžiant, kurioje valstybėje nuteistajam bus sudarytos palankesnės sąlygos socialinei reabilitacijai.

Tiesa, yra pavyzdžių, kai apygardų teismai, remdamiesi socialinės reabilitacijos priemonių visuma, išties pagrįstai atmets nuteistųjų skundus dėl nuosprendžio vykdymo neperdavimo Lietuvos Respublikai. Dažniausiai taip yra todėl, kad nuteistųjų argumentai dėl neva jų turimų ryšių su nuosprendžius priėmusiomis valstybėmis, kuriose jie nori atlikti laisvės atėmimo bausmę, nėra pagrįsti jokiais objektyviais duomenimis. Štai, pavyzdžiui, nuteistasis, siekdamas įrodyti, kad nuosprendį vykdant Lietuvos Respublikoje bus pažeista Pamatinio sprendimo 2008/909/TVR nuostata, numatanti, jog bausmę vykdančioje valstybėje narėje turėtų būti sudarytos geresnės sąlygos nuteistojo socialinei reabilitacijai, tokį teiginį grindė tuo, kad šiuo metu bausmės atlikimo vietoje Suomijos Respublikoje jam yra sudarytos geresnės sąlygos socialinei reabilitacijai, integracijai į visuomenę ir į darbo rinką, nei galėtų būti sudaromos bet kuriuose pataisos namuose Lietuvos Respublikoje. Kaip matyti, šiuo atveju nuteistojo argumentai buvo ganėtinai abstraktūs, nebuvo pateikta papildoma informacija dėl nuteistojo kalbinių, socialinių,

²⁴ Šioje byloje buvo priimtas sprendimas dėl nuteistojo deportacijos, kai nuteistojo sutikimas dėl perdavimo buvo nereikalingas. Taigi pats savaime teismo sprendimas dėl nuteistojo perdavimo Lietuvos Respublikai buvo pagrįstas ir teisingas. Tačiau net ir tokiu atveju teismo argumentas, kad nuteistojo šeiminei padėtis neturi įtakos sprendžiant dėl nuosprendžio pripažinimo ir tolesnės bausmės vykdymo Lietuvos Respublikoje, nėra tinkamas.

šeiminių, profesinių ar kitų ryšių su Suomijos Respublika, taigi apygardos teismas pagrįstai atmetė nuteistojo skundą ir nurodė, jog nuteistojo motyvai, susiję su jo nenoru atlikti laisvės atėmimo bausmę Lietuvos Respublikoje, tačiau jokios teisiškai reikšmingos aplinkybės, kurios sudarytų pagrindą skundžiamą nutartį naikinti, nenurodytos (Kauno apygardos teismo 2020 m. sausio 28 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Sprendžiant dėl Lietuvos Respublikoje nuteisto Latvijos Respublikos piliečio perdavimo pilietybės valstybei, Kauno apygardos teismas taip pat pagrįstai pažymėjo, jog nuteistasis yra Latvijos Respublikos pilietis, Latvijos Respublikoje gyvena jo sutuoktinė bei trys vaikai ir, atvirkščiai, Lietuvos Respublikoje nuteistasis neturi jokių artimų giminių ar draugų, nėra lankomas artimųjų, nemoka lietuvių kalbos, taigi socialinės rehabilitacijos sąlygos Latvijos Respublikoje bus geresnės, būtent ten nuteistasis turės palankesnes galimybes reintegrotis į visuomenę, susirasti darbą ir pan. (Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 3 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Šiuo atveju buvo akivaizdu, kad Latvijos Respublikos piliečiui bus lengviau integruotis į visuomenę valstybėje, kurios kalbą jis moka ir kurioje kartu su sutuoktine bei trimis vaikais gyveno iki nusikalstamos veikos padarymo. Pažymėtina ir tai, kad pagrįstomis laikomos tokios praktinės situacijos, kai teismo sprendimai dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo remiasi išvada, jog iš bylos duomenų nebuvo nustatyta, kad nuteistieji su kita užsienio valstybe turi glaudesnių ryšių nei su Lietuvos Respublika, tad bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje užtikrins palankesnę socialinę rehabilitaciją ir sėkmingą reintegraciją į visuomenę (Kauno apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo, Panevėžio apygardos teismo 2019 m. sausio 25 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo).

Nors, autorės nuomone, socialinės rehabilitacijos tikslų realizavimas atliekant bausmę toje valstybėje, kurios kalbos nuteistasis nemoka, būtų apsunkintas, bent jau nacionalinėje teismų praktikoje nuteistojo kalbiniais ryšiais su vykdančiąja valstybe vertinti yra skiriama nepakankamai dėmesio. Analizuojant bylas dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo tik išimtiniais atvejais yra pabrėžiama, kad, pavyzdžiui, vykdančiosios valstybės kalbos nemokėjimas apsunkina nuteistojo socializacijos galimybes (Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 3 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), ar kad valstybės, kurioje buvo priimtas nuosprendis, kalbos nemokėjimas leidžia daryti prielaidą, kad nuteistasis toliau bausmę atlikti turi būti perduotas valstybei, kurios kalbą moka (nagrinėjamu atveju Lietuvos Respublikai) (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. liepos 1 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Kitais atvejais nuteistojo kalbiniai ryšiai su vykdančiąja valstybe pažymimi tik fragmentiškai, nurodant, kad priimant sprendimą dėl nuteistojo perdavimo Lietuvos Respublikai buvo atsižvelgta ir į nuteistojo kalbinius ryšius su Lietuvos Respublika (Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. sausio 3 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo). Pažymėtina ir tai, kad teismai, vertindami nuteistųjų argumentus dėl prastų tarptautinių standartų neatitinkančių laisvės atėmimo vietų sąlygų, įprastai pažymi, jog vien tai, kad siekdamas kuo komfortablesnio laisvės atėmimo bausmės vykdymo nuteistasis likusiai bausmei atlikti nesutinka būti perkeltas į Lietuvos Respubliką, nelaikytina pakankamu pagrindu nepripažinti nuosprendžio. Tokia išvada daroma atsižvelgiant į tai, jog: 1) Lietuvos Respublikoje taip pat yra sudaromos galimybės bausmę atlikti lengvesnėmis kalinimo sąlygomis, pataisos įstaigose nuteistuosius skirstant į lengvojo, paprastojo arba drausminio režimo grupes (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo) ir 2) pagal Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (2002, toliau – BVK) 67 straipsnį į konkrečią pataisos įstaigą, nustatytą Kalėjimų departamento, nuteistąjį siunčia kardomojo kalinimo vietos administracija, atsižvelgdama į nuteistojo asmenybės pavojingumą, visuomenės saugumą, padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį, nuteistojo sveikatą, psichologines savybes, amžių, darbingumą, turimą specialybę ir požiūrį į darbą. Be to, nuteistiesiems Lietuvos Respublikoje

taip pat gali būti taikomas lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų institutas, įtvirtintas BVK 157 straipsnyje (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. sausio 25 d. nutartis byloje dėl nuosprendžio pripažinimo ir vykdymo), kuris nėra besąlyginis. Atsižvelgiant į nurodytą teismų argumentaciją, akivaizdu, kad vien ta aplinkybė, jog valstybėje, kurioje asmuo buvo nuteistas, yra geresnės laisvės atėmimo vietų sąlygos, negali turėti lemiamos įtakos priimant sprendimą dėl tokio asmens neperdavimo į valstybę, su kuria jį sieja, pavyzdžiui, kalbiniai, socialiniai ir šeiminiai ryšiai, tiesiogiai susiję su palankesne nuteistojo socialine rehabilitacija.

Teismų praktikoje sprendimą dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo Lietuvos Respublikoje daugeliu atvejų nulemia nuteistojo pilietybės ir gyvenamosios vietos kriterijai. Tuo tarpu nuteistojo kalbiniams ryšiams su vykdančiąja valstybę nustatyti yra skiriama nepakankamai dėmesio, nors būtent kalbos nemokėjimas apsunkintų nuteistojo socialinės rehabilitacijos galimybes. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikoje nuteistiesiems yra suteikiama galimybė bausmę atlikti lengvesnėmis kalnimo sąlygomis (pagal BVK 72 straipsnį nuteistuosius suskirsčius į lengvojo, paprastojo arba drausminio režimo grupes), taip pat atlikus BVK 157 straipsnyje numatytą laisvės atėmimo bausmės dalį ir nustatčius, jog nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika yra maža arba yra padaryta akivaizdi pažanga ją mažinant, taikyti lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų institutą, *per se* aplinkybė, jog išduodančiojoje valstybėje yra geresnės laisvės atėmimo vietų sąlygos, neturi lemiamos reikšmės priimant sprendimą dėl nuteistojo neperdavimo į vykdančiąją valstybę, su kuria jį sieja glaudūs šeiminiai, kalbiniai, kultūriniai, socialiniai ir (ar) ekonominiai ryšiai, tiesiogiai susiję su palankesne nuteistojo socialine rehabilitacija.

Išvados

1. Palankesnių sąlygų socialinei rehabilitacijai sudarymo siekis, kaip neprivalomojo pobūdžio reikalavimas, nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę pastaruosius kelis dešimtmečius buvo akcentuojamas tiek Europos Tarybos, tiek Jungtinių Tautų Organizacijos tarptautiniuose susitarimuose ir siejamas visų pirma su nuteistojo perdavimu į jo pilietybės valstybę. Tik Pamatiniame sprendime 2008/909/TVR Europos Sąjungos lygmeniu buvo tiesiogiai įtvirtinta, kad palankesnė socialinė rehabilitacija yra kertinis nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę tikslas ir šiuo teisės aktu nustatytų, ES valstybių narių nacionalinėse teisinėse sistemose įgyvendintų taisyklių, kuriomis nuteistajam taip pat suteikiama galimybė bausmę atlikti ir kitoje nei pilietybės valstybėje, esmė.
2. Palankesnė socialinė rehabilitacija – nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę tikslas, kuriuo remiantis nuteistajam suteikiama galimybė laisvės atėmimo bausmę atlikti toje Europos Sąjungos valstybėje narėje, su kuria nuteistąjį sieja glaudžiausi kalbiniai, šeiminiai, kultūriniai, socialiniai, ekonominiai ryšiai arba jis yra kaip nors kitaip susijęs (pavyzdžiui, studiuoja), pripažįstant, kad tai teigiamai prisidės prie efektyvesnio socialinės rehabilitacijos priemonių įgyvendinimo ir tuo pat metu sėkmingo sugrįžimo į visuomenę (reintegracijos).
3. Palankesnėms socialinės rehabilitacijos sąlygoms vertinti reikšmingų kriterijų: kalbinių, kultūrinių, socialinių ar ekonominių ryšių turinys yra siejamas su tiesiogine šių žodžių reikšme. Kalbinius nuteistojo ryšius suprantant kaip tam tikros kalbos mokėjimą, kultūrinius siejant su nuteistajam artimos visuomenės vertybėmis, papročiais ir religija, socialinius su nuteistojo priklausymu tam tikrai bendruomenei. Ekonominiai ryšiai paprastai atskleidžiami per nuteistojo darbo ir nekilnojamojo turto buvimo vietą, o šeiminiai ryšiai nepriklauso išimtinai nuo su šeiminius ryšiais susijusių sąvokų apibrėžimų (pavyzdžiui, šeimos nariai, artimieji giminaičiai). Kiekvienu atveju privalo būti nustatyta, kad nuteistąjį su asmenimis, kurie patenka į šeiminius ryšius apibūdinančių sąvokų

apibrėžimus, sieja ne vien teoriniai giminystės ryšiai, bet ir pastovūs, realūs santykiai, kurių tolesnis puoselėjimas gali prisidėti prie efektyvesnės nuteistojo socialinės reabilitacijos.

4. Teismas, priimdamas sprendimą dėl laisvės atėmimo bausmės perdavimo vykdyti Lietuvos Respublikai, remiasi jam iš anksto Teisingumo ministerijos persiūstu išduodančiosios Europos Sąjungos valstybės narės kreipimusi pripažinti ir vykdyti nuosprendį Lietuvos Respublikoje bei neskundžiama ir galutiniam teismo sprendimui reikšminga Teisingumo ministerijos pagrįsta nuomone dėl to, ar sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje sudarys palankesnes sąlygas nuteistojo socialinei reabilitacijai.
5. Teismų praktika rodo, kad teismų sprendimus dėl sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje daugeliu atvejų nulemia nuteistojo pilietybės ir gyvenamosios vietos kriterijai. Nuteistojo kalbinių ryšių su vykdančiąja valstybe kaip vienam iš palankesnės socialinės reabilitacijos vertinimo kriterijų nustatyti teismų praktikoje yra skiriama nepakankamai dėmesio, tai, kad vykdančiosios valstybės kalbos nemokėjimas apsunkina nuteistojo socialinės reabilitacijos galimybes, pažymima tik išimtiniais atvejais.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

Tarptautiniai teisės aktai

Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (1959). *Valstybės žinios*, 33-762.

Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo (1970). *Valstybės žinios*, 1997, 101-2551.

Europos konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo (1983). *Valstybės žinios*, 1995, 42-1022.

The Model Agreement on the Transfer of Foreign Prisoners and Recommendations on the Treatment of Foreign Prisoners (1985), Iš: *Handbook on the International Transfer of Sentenced Persons*, United Nations (sud.). New York: Criminal Justice Handbook Series.

Konvencijos dėl nuteistųjų asmenų perdavimo papildomas protokolai (1997). *Valstybės žinios*, 2000, 108-3429.

Europos Sąjungos teisės aktai

Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. pamatinis sprendimas 2008/909/TVR dėl nuosprendžių baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo taikymo skiriant laisvės atėmimo bausmes ar su laisvės atėmimu susijusias priemones, siekiant jas vykdyti Europos Sąjungoje. *OL L 327*, 27–46.

Europos Sąjungos Tarybos 2009 m. vasario 26 d. pamatinis sprendimas 2009/299/TVR, iš dalies keičiantis Pamatinius sprendimus 2002/584/TVR, 2005/214/TVR, 2006/783/TVR, 2008/909/TVR ir 2008/947/TVR ir stiprinantis asmenų procesines teises bei skatinantis tarpusavio pripažinimo principo taikymą sprendimams, priimtiems atitinkamam asmeniui asmeniškai nedalyvavus teisiniame nagrinėjime. *OL L 81*, 24–36.

Nacionaliniai teisės aktai

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 73-3084.

Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo (2014). *TAR*, 17229.

Specialioji literatūra

De Wree, E., Vander Beken, T., Vermeulen, G. (2009) The transfer of sentenced persons in Europe: Much ado about reintegration. *Punishment & Society*, 11(1), 111–128, <https://doi.org/10.1177/1462474508098135>

Čepas, A., Švedas, G. (2008). *Asmenų, įtariamų padarius nuskaldamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (Ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį): Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

- Faraldo-Cabana, P. (2019). One step forward, two steps back? Social rehabilitation of foreign offenders under Framework Decisions 2008/909/JHA and 2008/947/JHA. *New Journal of European Criminal Law*, 10(2), 151–167, <https://doi.org/10.1177/2032284419859657>
- Fichera, M., Janssens, Ch. (2007). Mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and the role of the national judge. *ERA forum*, 8(2), 177–202, <https://doi.org/10.1007/s12027-007-0017-4>
- Glaser, S., Motz, A., Zimmerman, F. (2010). *Mutual Recognition and its Implications for the Gathering of Evidence in Criminal Proceedings: A Critical Analysis of the Initiative for a European Investigation Order* [interaktyvus], THEMIS. Prieiga per internetą: <http://www.ejtn.eu/Documents/Themis/THEMIS%20written%20paper-%20Germany%204.pdf> [žiūrėta 2021 m. balandžio 7 d.].
- Landerberger, N. A., Lipsey, M. W. (2005) The positive effects of cognitive–behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. Iš: Vaičiūnienė, R., Viršilas, V. *Socialinės reabilitacijos priemonių taikymo laisvės atėmimo vietose analizė: esamos praktikos tobulinimo perspektyvos*. Vilnius: Teisės institutas.
- Martufi, A. (2018) Assessing the resilience of ‘social rehabilitation’ as a rationale for transfer: A commentary on the aims of Framework Decision 2008/909/JHA. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1), 43–61, <https://doi.org/10.1177/2032284418761473>.
- Montaldo, S. (2019). Offenders’ rehabilitation and the cross-border transfer of prisoners and persons subject to probation measures and alternative sanctions: a stress test for EU judicial cooperation in criminal matters. *Revista Brasileira de Direito Processual Penal*, 5(2), 925–960, <http://dx.doi.org/10.22197/rbdpp.v5i2.245>
- Montaldo, S. (2020). Framework Decision 2008/909/JHA on the transfer of prisoners in the EU: Advances and challenges in light of the Italian experience. *New Journal of European Criminal Law*, 11(1), 69–92, <https://doi.org/doi/10.1177/2032284419878270>
- Švedas, G. (2007). *Nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimas tolesniam baumės atlikimui: tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose: mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Švedas, G. (2013). *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: mokymo priemonė*. Antrasis pakeistas ir papildytas leidimas. Vilnius: Registrų centras.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

- Pupino* [ESTT], Nr. C-105/03, [2005-06-16]. EU:C:2005:386.
- Lopes Da Silva Jorge* [ESTT], Nr. C-42/11, [2012-09-05]. EU:C:2012:517.
- Ognyanov* [ESTT], Nr. C-554/14, [2016-11-08]. EU:C:2016:835.
- YX* [ESTT], Nr. C-495/18, [2019-10-01]. ECLI:EU:C: 2019:808.
- SF* [ESTT], Nr. C-314/18, [2020-03-11]. ECLI:EU:C:2020:191.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo generalinių advokatų išvados

- Generalinio advokato Paolo Mengozzi išvada, *Lopes Da Silva Jorge* [ESTT], Nr. C-42/11, [2012-03-20]. ECLI:EU:C:2012:151.
- Generalinio advokato Yves Bot išvada, *Ognyanov* [ESTT], Nr. C-554/14, [2016-05-03]. ECLI:EU:C:2016:319.
- Generalinio advokato Yves Bot išvada, *Van Vemde* [ESTT], Nr. C-582/15, [2016-10-12]. ECLI:EU:C:2016:766.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika

- Alytaus apylinkės teismo 2016 m. birželio 20 d. nutartis byloje Nr. E1-9-470/2016.
- Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. spalio 15 d. nutartis byloje Nr. E1-2649-990/2018.
- Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 9 d. nutartis byloje Nr. E1-3500-506/2018.
- Panevėžio apygardos teismo 2015 m. liepos 31 d. nutartis byloje Nr. 1S-386-531/2015.
- Kauno apygardos teismo 2016 m. birželio 7 d. nutartis byloje Nr. 1S-687-498/2016.
- Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 3 d. nutartis byloje Nr. 1S-8-478/2019.
- Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. sausio 3 d. nutartis byloje Nr. 1S-2-417/2019.
- Panevėžio apygardos teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis byloje Nr. 1S-6-768/2019.
- Panevėžio apygardos teismo 2019 m. sausio 25 d. nutartis byloje Nr. 1S-14-366/2019.
- Panevėžio apygardos teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis byloje Nr. 1S-68-768/2019.
- Panevėžio apygardos teismo 2019 m. liepos 1 d. nutartis byloje Nr. 1S-116-879/2019.

Kauno apygardos teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis byloje Nr. 1S-620-493/2019.

Kauno apygardos teismo 2020 m. sausio 7 d. nutartis byloje Nr. 1S-21-317/2020.

Kauno apygardos teismo 2020 m. sausio 28 d. nutartis byloje Nr. 1S-46-966/2020.

Kiti šaltiniai

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ projekto aiškinamasis raštas (2014). 2014, Nr. 14-4933.

Europos Komisija (2014). *Europos Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai apie tai, kaip valstybės narės įgyvendina pamatinius sprendimus 2008/909/TVR, 2008/947/TVR ir 2009/829/TVR dėl teismo sprendimų dėl laisvės atėmimo bausmių ar su laisvės atėmimu susijusių priemonių, dėl sprendimų dėl lygtinio nuteisimo ir alternatyvių sankcijų ir dėl kardomųjų priemonių kaip alternatyvos kardomajam kalinimui tarpusavio pripažinimo*. COM/2014/057 final.

Teisingumo Teismas (2018). *Teisminė informacija. 2018 m. liepos 30 d. Najvyšší súd Slovenskej republiky (Slovakija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje YX*. OL C 352, 26–27.

Europos Komisija (2019). *Komisijos pranešimas. Nuteistųjų ir laisvės atėmimo bausmių perdavimo Europos Sąjungoje vadovas*. 2019/C 403/02.

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ Nr. XII-1322 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 37, 43, 52, 67, 72 straipsnių ir priedo pakeitimo bei įstatymo papildymo 241 straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2020). 2020, Nr. XIIIIP-5058.

The Concept of Social Rehabilitation and its Elements in the Transfer of Prisoners for Further Execution of a Custodial Sentence

Ugnė Markevičiūtė

(Vilnius University)

S u m m a r y

This article defines the concept of social rehabilitation, which is not explicitly defined at the European Union level, and the content of its elements. The analysis is carried out in the light of Framework Decision 2008/909/JHA and the Law on the mutual recognition and enforcement of judgments in criminal matters by Member States of the European Union, which in 2014 have implemented Framework Decision 2008/909/JHA into the Lithuanian legal system. Special attention is given to the relevant Lithuanian jurisprudence regarding the elements of social rehabilitation and their assessment. The article states that before the adoption of Framework Decision 2008/909/JHA, the need to promote the social rehabilitation of the sentenced person, recognizing that the Member State of his nationality is the most favorable Member State for further execution of a sentence, was emphasized in both Council of Europe and United Nations international agreements but was not binding. The article concludes that facilitated social rehabilitation is the main purpose of the transfer of prisoners and it should be understood as in the way that it is more appropriate for measures of rehabilitation to be taken in the Member State where the sentenced person has the closest family, linguistic, cultural, social, economic or other links (for instance, the Member State where they are studying). The assessment of the facilitated social rehabilitation shall include an evaluation of the sentenced person's family, linguistic, cultural, social, economic, or other links to the executing Member State and the opinion of the sentenced person on the transfer, whereas the consent of the sentenced person is required only in exceptional cases. The essence of the sentenced person's linguistic, cultural, social, and economic links with the executing Member State is linked to the direct meaning of these words. Meanwhile, in the assessment of the sentenced person's family links with the executing Member State, it is not sufficient enough to take into account the definitions of family links alone, as on a case-by-case basis not only theoretical family links must be established, but whether these links are permanent, real and can have an impact on more effective social rehabilitation. The Lithuanian case law of the last five years in cases regarding recognition of the judgement and enforcement of the sentence reveals that court decisions are in many cases determined by the elements of the sentenced person's nationality and place of residence, while insufficient attention is paid to the establishment of the sentenced person's linguistic links to the executing Member State.

Socialinės reabilitacijos samprata ir kriterijai nuteistuosius laisvės atėmimu perduodant toliau atlikti bausmę

Ugnė Markevičiūtė

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje pasitelkiant Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR, šio teisės akto nuostatas įgyvendinantį Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ bei teismų praktiką dėl nuosprendžių pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje, pateikiama Europos Sąjungos lygmeniu neapibrėžtos socialinės reabilitacijos samprata ir palankesnių socialinės reabilitacijos sąlygų vertinimo kriterijai. Įvertinus socialinės reabilitacijos kaip nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę tikslo įtvirtinimo raidą, straipsnyje konstatuojama, kad iki priimant Pamatinį sprendimą 2008/909/TVR poreikis skatinti nuteistųjų socialinę reabilitaciją, pripažįstant, kad pilietybės valstybė yra palankiausia valstybė nuteistajam atlikti bausmę, buvo akcentuojamas tiek Europos Tarybos, tiek Jungtinių Tautų Organizacijos tarptautiniuose susitarimuose, tačiau neturėjo privalomojo pobūdžio. Straipsnyje daroma išvada, kad palankesnė socialinė reabilitacija – tai nuteistųjų laisvės atėmimu perdavimo toliau atlikti bausmę tikslas, kuriuo remiantis nuteistajam suteikiama galimybė laisvės atėmimo bausmę atlikti toje Europos Sąjungos valstybėje narėje, su kuria ji sieja glaudžiausi kalbiniai, šeiminiai, kultūriniai, socialiniai, ekonominiai ryšiai arba jis yra kaip nors kitaip susijęs (pavyzdžiui, studijuoja), pripažįstant, jog tai teigiamai prisidės prie efektyvesnio socialinės reabilitacijos priemonių įgyvendinimo ir tuo pat metu sėkmingo sugrįžimo į visuomenę (reintegracijos). Sprendžiant, ar vykdančiojoje valstybėje nuteistajam bus sudarytos palankesnės socialinės reabilitacijos sąlygos, turi būti atsižvelgiama į nuteistojo šeiminius, kalbinius, kultūrinius, socialinius, ekonominius ryšius ir į tai, ar jis kaip nors kitaip susijęs su vykdančiąja valstybe, pavyzdžiui, joje studijuoja, bei nuteistojo nuomonę dėl perdavimo. Nuteistojo sutikimo dėl perdavimo reikia tik išimtiniais atvejais. Nuteistojo kalbinių, kultūrinių, socialinių bei ekonominių ryšių su vykdančiąja valstybe turinys yra siejamas su tiesiogine šių žodžių reikšme. Tuo tarpu vertinant nuteistojo šeiminius ryšius su vykdančiąja valstybe, nepakanka atsižvelgti vien tik į su šeiminiiais ryšiais susijusių sąvokų (pavyzdžiui, šeimos nariai, artimieji giminaičiai) apibrėžimus, nes kiekvienu atveju privaloma nustatyti ne vien teorinius giminystės ryšius, bet ar šie ryšiai yra pastovūs, realūs ir jų puoselėjimas gali prisidėti prie efektyvesnės nuteistojo socialinės reabilitacijos. Pastarųjų penkerių metų teismų praktika bylose dėl nuosprendžių pripažinimo ir vykdymo atskleidžia, kad teismų sprendimus daugeliu atvejų nulemia nuteistojo pilietybės ir gyvenamosios vietos kriterijai, o nuteistojo kalbiniais ryšiais su vykdančiąja valstybe kaip vienam iš palankesnių socialinės reabilitacijos vertinimo kriterijų nustatyti skiriama nepakankamai dėmesio.

Ugnė Markevičiūtė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė. Pagrindinės mokslinių interesų ir tyrimų sritys – nacionalinė baudžiamoji ir baudžiamojo proceso teisė, tarptautinė ir Europos Sąjungos baudžiamoji teisė, tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose.

Ugnė Markevičiūtė is a PhD student at the Department of Criminal Justice, Faculty of Law, Vilnius University. Her main areas of scientific interest and research include national criminal and criminal procedure law, international and European Union criminal law, and international legal cooperation in criminal matters.